

Bestuursdienst

Telefoon (050) 367 82 30/ G.L.G.A. Kortekaas
Onderwerp Jaarprogramma archeologie 2011

De leden van de raad van de gemeente
Groningen
te
GRONINGEN

Datum **23 MEI 2011**

Bijlage(n) 1

Ons kenmerk RO 11. 2592299

Uw brief van -

Uw kenmerk -

Geachte heer, mevrouw,

Met deze brief wil ons college u laten kennisnemen over de voorgenomen besteding van de door u binnen het ISV III gereserveerde middelen voor de archeologie in 2011 en over het onderzoeksprogramma archeologie in 2011, voor zover nu bekend. Tegelijkertijd willen wij u informeren over enkele activiteiten, om te komen tot een gemeentelijke onderzoeksstrategie en hoe wij in 2011 het publiek van informatie willen voorzien.

Het archeologiebeleid stoelt op de nota's *Van ethiek naar strategie* (1995), *Toen voor Straks* (2000), de Erfgoedverordening (2010) en het recent door ons college vastgestelde *Beleidsregels Archeologie* (mei 2011).

Archeologisch onderzoek is meer dan alleen opgraven. Het is een laatste redmiddel om een stukje bodemarchief bovengronds te kunnen bewaren, wat ondergronds en ongemoeid beter bewaard blijft. Het gaat ook om boringen en proefsleuven (vooronderzoek) om archeologische waarden vast te stellen. Daarmee kunnen bestemmingsplannen worden verfijnd zodat het bodemarchief wordt beschermd en kunnen doelgericht kostbare opgravingen worden begrensd of vermeden. Al dat onderzoek wordt gestuurd door vragen van buiten de archeologie: omgevingsvergunningen en andere vergunningen voor bodemingrepen. Op basis van bestemmingsplannen, vooronderzoek en verworven kennis wordt vakinhoudelijk een selectie gemaakt aan welke vergunningen een voorschrift wordt verbonden. Om die selectie ook voor niet-archeologen inzichtelijk te maken is een gemeentelijke onderzoeksstrategie gewenst. Dit jaar wordt begonnen met het opstellen daarvan.

Wat je vindt moet je houden, schrijft de Monumentenwet voor. Daarom is er een gemeentelijk depot. Dat is te klein geworden voor alle vondsten en documentatie; daarom wordt in het interprovinciaal depot te Nuis ruimte gehuurd. De bijzondere vondsten die aandacht en behandeling van de conservator vergen, blijven in Groningen. Ook om te worden gebruikt voor publicaties, exposities van eigen makelij en bruiklenen aan anderen.

Opgravingen en de vondsten daaruit genieten ruime aandacht van de bevolking. Dat stimuleert ons college. Aan de ene kant zijn er de artikelen in ons jaarboek *Hervonden Stad* en de meer wetenschappelijke (verplichte) rapporten in de (internet) reeks *Stadse Fratsen*. Aan de andere kant biedt de publieke tribune aan de Grote Markt-oostzijde de bezoeker letterlijk een blik op het opgravingsbedrijf. Die belangstelling willen we verder voeden, door samen met het Groninger Forum, Groninger Museum, Biblionet, Stichting Monument en Materiaal en anderen de vondsten actief uit te venten. Dit voorjaar en zomer overvalt de expositie *Schat zoekt Vinder* een zestal braderieën. In het najaar doen we basisscholen aan, dan gecombineerd met een handzaam verhalenboek.

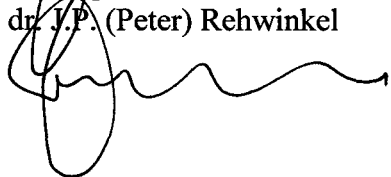
Opgraven doen we alleen als bodemarchief niet anders bewaard kan worden en waardevol is. Opgraven is gekwalificeerd werk, dus zijn de kosten voor de vergunningaanvrager hoog. Omdat we als vergunningverlener de redelijkheid van de kosten moeten bewaken, ontkomen we niet aan nadeelcompensatie. De regels daarvoor zijn opgenomen in de *Beleidsregels Archeologie*; een reservering voor een mogelijke nadeelcompensatie gaat ten laste van ISV III-archeologie. Per jaar bedraagt die reservering € 120.000, zoals vermeld in de aan u gerichte begeleidende brief bij de *Beleidsregels*. Omdat de *Beleidsregels* bijna halverwege 2011 zijn vastgesteld en er nog geen beslag op is gelegd, begroten wij de benutting in 2011 op €90.000. Dat bedrag hebben wij in het jaarprogramma archeologie opgevoerd.

In 2015 doet de gemeente officieel 25 jaar aan gemeentelijke archeologie. Een synthese van de belangrijkste archeologische ontdekkingen het licht te laten zien. Daar wordt vanaf dit jaar de financiële ruimte voor gemaakt - voor zover de middelen dat toelaten - zodat wij u in 2014 een voorstel ter besluitvorming kunnen voorleggen. Wij houden u daarvan graag op de hoogte.

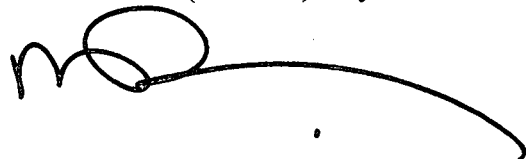
Wij vertrouwen erop u hiermee voor dit moment voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
dr. J.P. (Peter) Rehwinkel

de secretaris,
drs. M.A. (Maarten) Ruys

1. Inleiding

Voor u ligt het Jaarprogramma Archeologie 2011. Ten opzichte van voorgaande jaren heeft dit programma een iets gewijzigde opzet:

- In paragraaf 2 en bijlage 1 worden de bestedingen uit ISV III-archeologie 2011 en de 'excessievelkostenpot' geduid;
- Paragraaf 3 gaat in op het maken van vakinhoudelijke keuzes en de te voeren onderzoeksstrategie. Het bijbehorende opgravingsprogramma wordt in bijlage 2 woordelijk en in bijlage 1 financieel toegelicht;
- In paragraaf 4 en bijlage 3 gaan over de beleidsmatige kant: de opgravingsvergunning en het publieksbereik.
- Paragraaf 5 bevat de besluitpunten.
- Bijlage 4 biedt een globale terugblik op de inhoudelijke resultaten van het opgravingswerk in 2010.
- Bijlage 5 is een in 2014 te presenteren voorstel om in 2015 te komen tot een synthese van 25 jaar gemeentelijke archeologie.

Anders dan de voorgaande jaarprogramma's leidt dit programma niet tot een begrotingswijziging en behoeft dus geen goedkeuring van de raad. De reden daarvoor is dat met de uitvoering van het jaarprogramma 2010 de beschikbare middelen geheel zijn gebruikt, ook die in het Groninger Archeologiefonds. In de dienstbegroting ROEZ, die wordt voorgelegd aan de raad, wordt daarvan melding gemaakt.

2. Bestedingsprogramma ISV III-Archeologie 2011

De basis voor het archeologisch onderzoek in onze gemeente is sinds 1985 een budget binnen het ISV-III en voorlopers daarvan: €300.000, eindig in 2015. Daarnaast is er een toedeling uit 's Rijks excessievelkostenpot van 11 eurocent per voordeur, bijna € 18.000 per jaar. Het totaal per jaar is (tot het einde van ISV per 2015) ongeveer € 318.000.

Tegenover deze baten staan vaste lasten, incidentele lasten en reserveringen voor bestedingen op grond van vastgelegd beleid:

Vaste lasten (€ 79.250):

* huur en onderhoud depotruimte Groningen en Nuis, vergoeding Monument en Materiaal (vrijwilligers, nutsvoorzieningen, etc.), beveiliging, etc.;

* kosten met betrekking tot instandhouding van de opgegraven vondsten (conservering, documentatie), publicatiekosten;

Incidentele lasten (€ 40.000):

* expositie Schat zoekt Vinder (zie bijlage 3);

* reservering synthese 25 jaar gemeentelijke archeologie (bestedingsvoorstel in 2014, uitvoering in 2015, bijlage 5)

Vastgesteld beleid (€ 97.500)

In de nota *Beleidsregels Archeologie* (mei 2011) is vastgelegd dat jaarlijks uit het werkbudget ISV III-archeologie maximaal € 120.000 wordt gereserveerd voor nadeelcompensaties in verband met opgelegde voorschriften. In mei 2011 zijn de *Beleidsregels* in mei 2011 van kracht. Voor 2011 is daarom € 90.000 gereserveerd om excessieve kosten te compenseren. Ook is besloten dat de regelmatige inspectie van gemeentelijke archeologische monumenten gaat plaatsvinden door de archeologische monumentenwacht (€ 7.500).

Naast deze posten zijn er ten laste van het ISV III verplichtingen uit voorgaande jaren, ten bedrage van ca. € 152.500, die het gevolg zijn van afspraken (Helpermaar fase 1), van nadeelcompensatie door opgelegde voorschriften (Hoge der A, Muurstraat), en kosten bij de (wettelijk verplichte) afronding van een eigen opgraving (Helpermaar-eiland). Daarnaast is voor opgelegde voorschriften van nog niet uitgevoerde bouwprojecten een relatief klein bedrag gereserveerd (€15.000).

De totale lasten belopen ruim € 368.000, ongeveer € 50.000 meer dan er aan ISV middelen voorhanden is. Dat vraagt om prioritering binnen de besteding van het werkbudget. De ruimte daarvoor is beperkt: verlaging van de nadeelcompensatie, uitstel van de reservering voor de synthese en uitstel van de opdracht voor de monumenteninspectie.

De bestedingsruimte van de post nadeelcompensatie (totaal € 90.000 en € 15.000) is afhankelijk van de opgelegde voorschriften. Hoewel het wenselijk is voorrang te geven aan wat maar éénmaal onderzocht kan worden, dus aan behoud van archeologische informatie, moet dit jaar terughoudend worden omgegaan met het opleggen van verplichtingen, die ten laste komen van het ISV-budget. De wens om in 2015 te komen tot een synthese van 25 jaar gemeentelijk archeologisch onderzoek is afhankelijk van de beschikbaarheid van financiële middelen, noodzakelijk om vervanging in te kunnen huren. Maar wanneer gekozen moet worden tussen deze laatste en een belangrijke opgraving zal die voorrang krijgen. Dit kan betekenen betekent dat er in 2015 mogelijk minder middelen zijn om vervanging in te huren. De keuze voor de inspectie en monitoring van archeologische monumenten stellen we uit tot het najaar van 2011, wanneer er zicht is op daarvoor aan te wenden middelen.

2.2 Bekostiging van archeologisch onderzoeken uit niet-ISVmiddelen

In 2010 is duidelijk geworden dat als gevolg van de crisis het bouwen stagneerde, zodat van een voor de archeologie beschikbare meeropbrengst bouwleges (maximaal € 90.000/jaar) geen sprake meer is. Tegelijkertijd nemen de kosten van noodzakelijke documentatie van het bodemarchief niet af. Als gevolg daarvan is het Groninger Archeologiefonds in 2010 opgedroogd en moet in 2011 meer dan voorheen gekozen worden, waar de ISV-middelen ingezet kunnen worden.

De meeste archeologisch opgravingen en vooronderzoeken maken, geheel in lijn met de Monumentenwet, deel uit van een (gemeentelijk) project. De bekostiging van die onderzoeken zijn in de regel in de projectbegrotingen opgenomen. In tabel 1 zijn deze projecten weergegeven. Het project Grote Markt zal, afhankelijk van de besluitvorming meerdere jaren in beslag nemen; de daarvoor beschikbare middelen zijn dit jaar in de begroting opgenomen (totaal € 2.300.000). De overige bijdragen uit gemeentelijke projecten belopen ongeveer € 867.000. Aan niet-gemeentelijke, private bijdragen wordt een totaal van € 90.000 verwacht, waarvan € 10.000 voor de realisatie van de expositie *Schat zoekt Vinder*.

3.1 Opgravingsprogramma archeologie 2011, een kwestie van wikken, wegen en kiezen

Het grootste deel van het archeologisch onderzoek in Groningen is het gevolg van een voorschrift bij een bouw- of sloopvergunning (en in mindere mate een monumenten- of erfgoedvergunning) en sinds enige tijd een omgevingsvergunning, gebaseerd op bestemmingsplannen. Dat was een van de doelen van de aanpassing van de Monumentenwet in 2007, om op het niveau waar gemeente en burgers elkaar ruimtelijk treffen, duidelijkheid te geven waar archeologie bij ingrepen in de bodem een factor van belang is. Om dat te bereiken wordt ieder geactualiseerd of nieuw bestemmingplan voorzien van een archeologie-paragraaf, die per plan op maat wordt gemaakt. Omdat de actualisatie

van bestemmingsplannen nog enkele jaren zal vergen, is door de vaststelling van de vernieuwde *Erfgoedverordening* en de bijbehorende kaart (2010) een noodverband gelegd. Ondertussen wordt die verordeningskaart als het ware opgegeten door het uitbrengen van geactualiseerde bestemmingsplannen. In de loop van 2011 wordt een aangepaste, geactualiseerde verordeningskaart voorgelegd, waarin ook de gerealiseerde bestemmingsplannen zijn gevisualiseerd.

Punt van zorg is en blijft de redelijkheid van het opleggen van archeologievoorschriften vanwege de kosten die daarvan het gevolg kunnen zijn. Dat zijn niet alleen de kosten voor de 'veroorzaker' van een onderzoek, maar ook de 'onredelijke' kosten die de gemeente als vergunningverlener moet vergoeden in de vorm van nadeelcompensatie. Daarvoor heeft het college de *Beleidsregels Archeologie* in mei 2011 vastgesteld. De werkbaarheid daarvan moet blijken in de periode tot 2015. Daarna zijn de ISV-archeologiemiddelen ongewis en dus ook de traditionele mogelijkheden voor nadeelcompensatie. Een succesvolle toepassing van het beleid vraagt dan om nieuwe creatieve oplossingen.

3.2 Naar een gemeentelijke onderzoeksstrategie en synthese van de resultaten

Het veldwerk in 2011 volgt de zich aandienende bouw- en grondwerkzaamheden, waarbij de mogelijkheid om een archeologisch (voor)onderzoek als voorwaarde bij vergunningverlening te kunnen meegeven, leidend is. Dat kan in de regel alleen in die gebieden waar waardevol bodemarchief in bestemmingsplannen is aangegeven. De keuze die vervolgens uit die projecten wordt gemaakt is vooralsnog een vakinhoudelijke, op ambtelijk niveau gemaakt, binnen de grenzen van dit jaarprogramma. Daarbij wordt gewogen welke kansen het project biedt om de historische en/of ruimtelijke kennis te verrijken, en moet bekeken worden of een voorschrift niet leidt tot onredelijke lasten voor de aanvrager en voor de gemeentelijke middelen (nadeelcompensatie) en of de financiële inspanning in verhouding staat tot het verwachte archeologisch resultaat. De verantwoordelijkheid voor het uitvoeren (en financieren) van archeologische onderzoeken ligt primair bij de initiatiefnemer.

Voor de vakinhoudelijk keuze wordt gebruik gemaakt van gegevens van de rijksoverheid (zie o.a. www.kich.nl) en de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (zie: www.noaa.nl), aangevuld met resultaten van eerder onderzoek binnen de gemeente. De NOaA bevat de laatste stand van kennis en biedt vragen voor toekomstig onderzoek, maar verdient lokaal uitwerking om keuzes beter te kunnen onderbouwen en vooral inzichtelijk te maken. Een lokale onderzoeksstrategie is in toenemende mate van nut bij het voor niet-archeologen inzichtelijk maken van onderzoeksopgaven. Zoals aangekondigd in de '*Beleidsregels Archeologie*' wordt daar dit jaar een start mee gemaakt.

In ruim 20 jaar gemeentelijke archeologie is een schat aan informatie verzameld. Verspreid over rapporten en publicaties is daarvan melding gemaakt. Een bundeling van de aanwezige kennis en vooral de synthese daarvan ontbreekt. In die omissie wordt voorzien in 2015, wanneer het Groninger Forum en de aanleg van de tramtracés gerealiseerd moeten zijn. Daarvoor worden in dit jaar en in de volgende jaren in beperkte mate middelen gereserveerd, voor zover deze begroting dat toelaat (zie bijlage 5). Als deel van het jaarplan wordt dit onderwerp in het voorjaar van 2014 in aangepaste vorm ter besluitvorming voorgelegd.

4.1 Beleid: Opgravingsvergunning, aanbesteding en gemeentelijke bewaarplaats

Sinds 1993 is de gemeente in het bezit van een opgravingsbevoegdheid, zoals vrijwel alle grotere gemeenten in Nederland. In 2009 heeft de Minister de vergunning verlengd nu de personele bezetting op een aanvaardbaar niveau ligt met in vaste dienst twee archeologen, een depotbeheerder, in WIW-verband een archeobotanicus en een fotograaf, en projectmatig ingehuurd twee á drie veldarcheologen. Hiermee kan de gemeente zelfstandig opgravingen uitvoeren samen met de circa 15 vrijwilligers van Monument en Materiaal. De opgravingsvergunning wordt uitsluitend ingezet bij een deel van de gemeentelijke projecten.

In toenemende mate is het vanwege subsidieverordeningen noodzakelijk gemeentelijk archeologisch werk aan te besteden. Om die reden is in 2011 in een raamcontract al het gemeentelijk archeologisch vooronderzoek (proefboringen en –sleuven) aanbesteed aan drie bedrijven, voor de duur van twee tot vier jaar. Subsidiestromen dwingen ons het opgraven van de Grote Markt-oostzijde aan te besteden. Daarbij is gekozen voor inhuur van archeologen op uurbasis en niet voor uitbesteding van het project. Van belang is de regie in eigen hand te houden. In de genoemde *Beleidsregels Archeologie* is daarin voorzien.

De gemeentelijke bewaarplaats voor bodemvondsten (en documentatie) is door de Provincie Groningen officieel als archeologisch depot aangewezen, zodat de eigendom van vondsten en documentatie ook in de toekomst bij de gemeente ligt. Het ruimteprobleem wordt opgelost door voor niet-exposabele vondsten met ingang van 2010 ruimte te huren bij het interprovinciale depot te Nuis. De kwaliteit van de gemeentelijke bewaarplaats aan de Westerbinnensingel wordt in 2011 nader bekeken aan de hand van de landelijke depotvereisten.

4.2 Beleid: Archeologie en publiek

Een uit de opgravingsvergunning voortvloeiende verplichting is het publiceren van de opgravingsresultaten volgens een in de (verplichte) Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) omschreven wijze. In de publicaties is een achterstand ontstaan, zoals in vorige jaarprogramma's was aangegeven. Daarover zijn en worden met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed afspraken gemaakt. De achterstand is waarschijnlijk in 2012/2013 ingelopen. De huidige gemeentelijke onderzoeken worden zo mogelijk direct na het veldwerk geanalyseerd. Het basisrapport wordt op het internet gepubliceerd in de serie *Stadse Fratsen* (zie: www.stichtingmenm.nl) en gelinkt aan de Cultuurhistorische Waarden Kaart op de gemeentelijke website die in ontwikkeling is (zie: www.groningen.nl/monumenten). Kleinere verslagen en syntheses worden behalve in 'ons' jaarboek *Hervonden Stad* (samen met Monument en Materiaal) gepubliceerd, maar ook elders. De oudere uitgaven van *Hervonden Stad* zijn op de website van Monument en Materiaal voor iedereen gratis toegankelijk.

In 2010 zijn op diverse manieren stadgers bij de Grote-Marktopgravingen betrokken: de uitkijksteiger met toelichting op vrijdagmiddag; website met filmpjes, uitzendingen op OOG-TV, een lezing in samenwerking met het Groninger Forum/Groninger Archieven. De definitieve sloop van de funderingen van het beruchte Scholtenhuis werd 's nachts voorafgegaan door een tot film gemonteerde versie van de bekroonde website www.scholtenhuis.nl. Deze goed ontvangen publieksvoorlichting wordt ook in de komende jaren voor de Grote-Marktopgravingen voortgezet. De kosten hiervan maken deel uit van de projectbegroting Grote Markt-oostzijde. De film wordt overhandigd aan OOG-tv voor uitzending rond 4 mei.

De goede samenwerking met het Groninger Museum en het Groninger Forum wordt in 2011 voortgezet. Het in 2010 bedachte plan voor een reizende expositie met opgegraven stad-Groninger kostbaarheden komt dit jaar tot uitvoer met bezoeken aan braderieën

(methode 'hit and run') en scholen onder de titel *Schat zoekt Vinder* (zie bijlage 3). Bij de vondsten worden verhalen verteld, die ook staan beschreven in het bijbehorende schattenboek. Dat boekje is (vrijwel kosteloos) beschikbaar voor de bovenbouw van de Groninger Basisscholen. De bijdrage vanuit de ISV-archeologie is grotendeels voor het realiseren van dit boekwerkje bedoeld.

De Cultuur Waarden Kaart wordt in de komende jaren gecompleteerd en vormt daarmee dé ontsluiting van de resultaten van archeologisch onderzoek. De eerste versie komt dit voorjaar uit. Voor de invoer van de vele gegevens is voor de periode 2010-2012 mankracht ingehuurd. De kosten daarvan komen ten dele ten laste van het archeologiebudget, verdeeld over de jaren 2010 tot en met 2012. Een poging voor dit project rijkssubsidie te verwerven is niet gelukt.

De 3D-reconstructie van Groningen rond 1470 wordt in de zomer van 2011 gepresenteerd. Het is een project van het Noordelijk Scheepvaartmuseum, geadviseerd door de Groninger Archieven, de stadsbouwhistoricus en –archeoloog (zie: www.losdigitalos.nl). Het draait geheel op middelen van het museum. Het plan uit 2010 om het verleden zichtbaar te maken aan de binnenzijde van een speciale bril (zogenaamde augmented reality), kreeg helaas geen rijkssubsidie.

Bijlage 1

Voorgenomen archeologische onderzoeken in 2011 en de globale kosten in €.

Object	Periode	verplichting	Kosten	Dekking	Dekking	Dekking	Dekking	Uitvoerder
	Start		Totaal, ramingen	ISV	budget Grote Markt- oostzijde	Diverse projecten gemeente	derden	
Opgravingen								
gemeentelijke projecten								
Grote markt oostzijde afronding en rapportages 2008-2009	voorjaar	voorschrift	€ 100.000		€ 100.000			gemeente
Grote Markt oostzijde-Martinikerhof DNA en 14C-onderzoek	voorjaar	voorschrift	€ 100.000		€ 100.000			
Grote Markt oostzijde-Martinikerhof begraaftplaats 2011	winter	voorschrift	€ 417.000		€ 417.000			gemeente
Grote Markt oostzijde 2012-2013 (indicatief)	winter-winter	voorschrift	€ 1.683.000		€ 1.683.000			gemeente
Boterdiep schots 9 opgraving 2011	winter-zomer	voorschrift	€ 200.000			€ 200.000		gemeente
Boterdiep schots 8 (2009) en 9 en rapportage	voorjaar	voorschrift	PM			PM		
Riolering binnenstad-oost begeleiding	voorjaar	voorschrift	€ 70.000			€ 70.000		bedrijf
Abrug (2009) rapportage	voorjaar	voorschrift	€ 23.400			€ 23.400		bedrijf
Riolering binnenstad 2009 afronding en rapportage		voorschrift						
Damsterdiep 2008-2009 afronding en rapportage	najaar	voorschrift	€ 30.000			€ 30.000		gemeente
Helpemaar-eiland 2009 afronding rapportage		voorschrift	€ 7.500	€ 7.500				gemeente
Aduarderdiepstenweg 14-1		PM	PM	PM				onbekend
Riolering Rivierenbuurt	zomer	voorschrift	€ 30.000			€ 30.000		bedrijf
ringweg oost vooronderzoek en herinrichting (provincie, gemeente)	voorjaar	voorschrift	PM	PM			PM	gemeente, universiteit
SOZaWE en station Europapark station (taakstellend)	voorjaar	voorschrift	€ 414.000			€ 414.000		bedrijf, universiteit
onvoorzien en onbekend			PM	PM				
subtotaal			€ 3.074.900	€ 7.500	€ 2.300.000	€ 787.400		
externe projecten, regeling vóór vaststelling beleidsregels								
Helpemaar fase 1 afrekening campagne 2007-2009 laatste termijn		afpraak	€ 90.000	€ 50.000			€ 40.000	Bedrijf en gemeente
Muurstraat 20-24 rapportage, voorschrift 2009		voorschrift	€ 80.000	€ 40.000			€ 40.000	bedrijf
Muurstraat 26, uitvoering en rapportage, voorschrift 2010	voorjaar/zomer	voorschrift	PM	PM				bedrijf
Hoge der A 3 en 4 rapportage, voorschrift 2009		voorschrift	€ 40.000	€ 40.000				bedrijf
Martinikerhof 23, voorschrift 2010	onbekend	voorschrift	PM				PM	bedrijf
Friesestraatweg fietspad voorschrift 2008	voorjaar	voorschrift	PM	PM			PM	Bedrijf
Akerkstraat 20 voorschrift ca 2004	onbekend	voorschrift	PM	PM				onbekend
Nieuweweg-Oostersingel voorschrift 2009	onbekend	voorschrift	PM	PM			PM	bedrijf
Reitmakersrijge voorschrift 2008	onbekend	voorschrift	PM	PM			PM	bedrijf
Schuitendiep/Oude weg voorschrift 2008	onbekend	voorschrift	PM	PM			PM	bedrijf
Beijumerweg 15 voorschrift 2009	onbekend	voorschrift	PM	PM				gemeente, universiteit
Visserstraat 29-31 voorschrift 2010	onbekend	voorschrift	PM	PM			PM	onbekend
onvoorzien en PM		voorschrift	€ 15.000	€ 15.000				
subtotaal			€ 225.000	€ 145.000			€ 80.000	
excessieve kosten, Beleidsregels Archeologie 2011	reservering	voorschrift	€ 90.000	€ 90.000				PM
subtotaal			€ 90.000	€ 90.000				
Waarnemingen, verkenningen en waarderings								
Reitdiep wijken 3 en 4 (Gemeente)	voorjaar	voorschrift	PM				PM	Bedrijf
Tramtracé's 1 t/m 4 (Gemeente, Trambureau)	2011-2012	voorschrift	PM				PM	Bedrijf
SoZaWe Europapark vooronderzoek (Gemeente)	gestart	voorschrift	€ 100.000			€ 100.000		bedrijf
Grunobuurt-Paterswoldseweg (Corporatie)	onbekend	voorschrift	PM				PM	Bedrijf
Helpemaar-noordzijde vooronderzoek (Ontwikkelaar)	2010?	voorschrift	PM				PM	Gemeente
De Held III, aanvullend onderzoek (Ontwikkelaar)	onbekend	voorschrift	PM				PM	Bedrijf
fietspaden ringweg en spoorlijn (Gemeente)	voorjaar?	voorschrift	PM				PM	bedrijf
archeologische monumentenwacht (Beleidsregels)			€ 7.500	€ 7.500				
subtotaal			€ 107.500	€ 7.500		€ 100.000		
Conservering vondsten, specialistisch onderzoek en depot								
Conservering/datering		vast	€ 10.000	€ 10.000				
Huur depot Nuis 2010 en 2011		vast	€ 11.000	€ 11.000				
onderhoud depotruimte		vast	€ 7.000	€ 7.000				
reservering synthese 2013/2014		voorstel	€ 21.000	€ 21.000				
subtotaal			€ 49.000	€ 49.000				
Publicaties en exposities								
expositie <i>Schat zoekt vindster</i> , ism Groninger Forum en Groninger Museum		incidenteel	€ 29.000	€ 19.000			€ 10.000	
publicatiekosten divers		vast	€ 7.500	€ 7.500				
subtotaal			€ 36.500	€ 26.500			€ 10.000	
Diversen								
Vergoeding M&M		afpraak	€ 40.000	€ 40.000				
Vergoeding WIW t/m maart 2011		verplichting	€ 2.750	€ 2.750				
subtotaal			€ 42.750	€ 42.750				
totaal			€ 3.625.650	€ 368.250	€ 2.300.000	€ 867.400	€ 90.000	

Bijlage 2

Archeologisch onderzoek in 2011: opgravingen

Ook in 2011 wordt het grootste deel van het archeologisch onderzoek gedomineerd door gemeentelijke projecten, waarvan de kosten in de meeste gevallen zijn opgenomen in de specifieke projectbegrotingen (bijlage 1). Een deel van dat werk bestaat uit de afronding van projecten uit voorgaande jaren (Grote Markt-oostzijde, Martiniekerkhof, Boterdiep schots 9, A-brug, riolering binnenstad, Damsterdiep en Helpermaar-eiland). Afhankelijk van de politieke besluitvorming wordt het gravende onderzoek aan de Grote Markt-oostzijde en het Martiniekerk weer ter hand genomen in de tweede helft van dit jaar en de jaren daarna. De kosten daarvan worden gedekt uit de daarvoor beschikte middelen. Een ander financieel omvangrijk project betreft een nederzetting uit de jonge steentijd, in de bouwput voor de nieuwbouw voor SOZawe en Station Europapark. Het veldwerk daarvan dient voor 1 juli 2011 afgerond te zijn. Met afronding van Helpermaar-eiland (door twee studenten van de RuG) zijn kleine kosten gemoeid (ten laste van het ISV-archeologiebudget), een herinrichtingsproject aan de oostelijke ringweg behoeft mogelijk wat cofinanciering, omdat het bij de aanpassing van de ringweg buiten het werk en de provinciale financiering zal vallen: PM. Tot de weinige (zekere) particuliere projecten behoort mogelijk de nieuwbouw ter plaatse van Muurstraat 26, het vervolg van de eerdere opgraving Muurstraat 22-24. In de afweging tussen kosten en archeologische baten, zal het onderzoek ten hoogste een beperkt karakter gaan krijgen.

Vooronderzoek in 2011

Onder de in 2007 vernieuwde Monumentenwet neemt het uitvoeren van archeologisch vooronderzoek (proefboringen en -opgravingen) een belangrijke plaats in in het ruimtelijke ordeningsproces. Doel van dit vooronderzoek is om uit te maken of er sprake is van archeologie die behoudenswaardig is en die opgegraven dient te worden, wanneer het ter plekke niet kan worden bewaard. Die kennis is noodzakelijk om (bouw)aanvragen te kunnen beoordelen en ook voor het maken van bestemmingsplannen. In alle gevallen worden de (beperkte) kosten van het verplichte onderzoek gedragen door het project en bestaat de gemeentelijke taak uit (soms het schrijven of) beoordelen van een Programma van Eisen, het medebeoordelen van offertes, het uitvoeren van veldinspecties en tenslotte het screenen en accorderen van het eindrapport met adviezen.

Dergelijk onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de besluitvorming voor de nieuwbouw SOZawe (2010-2011), wordt uitgevoerd in de nieuwe woonwijk Reitdiep 3 en 4 vanwege het bestemmingsplan, voorafgaand aan de sloop en nieuwbouw ter plaatse van de Trefkoel aan de Zonnelaan (vergunningvoorschrift) en in de aan te leggen tramtracés in verband met risicobeperking in de aankomende aanbesteding van de regiotram.

Bescherming in 2011

Van de archeologische objecten die we willen bewaren, zijn er 32 Rijksmonument en recentelijk 22 als gemeentelijk monument aangewezen. Om de eigenaren met advies terzijde te kunnen staan en tegelijkertijd de kwaliteit te kunnen monitoren is het wenselijk dat er een regelmatige inspectie plaats vindt. In de *Beleidsregels archeologie* (2011) is die wens vastgelegd. Voor de Rijksmonumenten ligt die taak bij de rijksoverheid, voor de gemeentelijk monumenten bij de gemeente. De Archeologische Monumentenwacht heeft zich in dergelijke inspecties gespecialiseerd. Indien de middelen dit toelaten, zou een meerjarencontract met deze organisatie wenselijk zijn.

Bijlage 3

Schat zoekt vinder

Inleiding

In juni 2009 organiseerden het Groninger Forum en de afdeling Archeologie van de Gemeente Groningen een serie archeologielezingen naar aanleiding van de opgravingen aan de oostzijde van de Grote Markt. Dat leverde veel enthousiaste reacties van het publiek op. Nu brengen beide partners samen met het Groninger Museum de opgegraven schatten en de bijbehorende verhalen naar de wijken. In het project is een educatief plan opgenomen met workshops op verschillende basisscholen, om leerlingen in de bovenbouw kennis te laten maken met de archeologische schatten. Op die manier betrekken we groepen mensen bij de geschiedenis van de stad, die uit zichzelf niet gemakkelijk met cultuur en geschiedenis in aanraking komen.

Presentatie van de Schatten

De Stadsarcheoloog van Groningen en zijn team stellen samen met het Groninger Museum een selectie samen van de meest aansprekende vondsten uit stad Groningen, met de bedoeling om deze schatten te presenteren op braderieën in de wijken van Groningen. Met deze presentatie, de bijbehorende optredens, de replica's en het Schattenboek willen we niet alleen het reguliere (reeds cultuurgerichte) publiek aanspreken, maar juist mensen in de wijken, jongeren en zogenaamde 'cultuurmijders' betrekken en informeren.

De presentatie bestaat uit verschillende vondsten, met als centrale publiekstrekker het gebroken zwaard van de Boteringestraat, niet alleen in de vorm zoals hij opgegraven en geconserveerd is, maar ook als aanraakbare en glanzende replica. De lijst met artefacten die worden gepresenteerd op de wijkbraderieën is te vinden op pagina 2 onder het kopje Schattenboek. Het zwaard en een aantal andere replica's mogen door bezoekers opgepakt en van vlakbij bekeken worden. Ze mogen er zelfs mee op de foto. Klap op de vuurpijl is dat onder alle bezoekers aan het einde van het seizoen één replica (uiteraard ongevaarlijk bot) verloot wordt op een afsluitende presentatie- / optreedavond.

De presentatie is mobiel en wordt vervoerd in een aantal beveiligde cassettes (aangepast voor de presentatie) in een geldtransportauto van de firma Brinks. Bij de presentatie zijn medewerkers van de wijkbibliotheek aanwezig, beveiligingsmedewerkers (stagiairs Alfa College en Noorderpoortcollege, onder begeleiding van een professionele beveiliging) en een archeoloog, een verhalenverteller, een groep toneelspelers of zelfs een leraar middeleeuws zwaardvechten die een workshop geeft. Zij vertellen en verbeelden de verhalen van de artefacten en de schat. Borden met leuzen als "Kom kijken en win een zwaard!" of "Voel hoe zwaar een zwaard eigenlijk was!" maakt het publiek nieuwsgierig om binnen te komen.

Doelgroepen

Er zijn twee grote doelgroepen te onderscheiden:

- 1 Mensen uit de wijken, een algemeen publiek dat niet automatisch blootgesteld wordt aan archeologie, historie en cultuur. Deze doelgroep wordt benaderd door op spectaculaire wijze met de Brinks geldauto te arriveren tijdens een wijkbraderie, waar met veel ophef de presentatie uitgeladen wordt en tentoongesteld wordt in een CSI-achtige witte tent.
- 2 Jeugd, vooral basisschooljeugd. Zie het kopje Educatie, hieronder.

Bij beide doelgroepen gaat het erom de spanning op te voeren en het publiek over te halen om naar binnen te komen in de tent om de presentatie te bekijken. Per braderie zijn we maximaal twee uur aanwezig. In die tijd worden de schatten uitgeladen en tentoongesteld, worden de verhalen verteld, de stukjes opgevoerd en krijgt het bezoek uitleg over de presentatie door de archeologen en bibliothecarissen uit de wijken.

Educatie

Voor het educatieprogramma is voor een vergelijkbaar doel en aanpak gekozen. Er wordt een workshop aangeboden van ongeveer tweeëneenhalf uur (twee keer vijf kwartier met pauze). Voor de pauze ligt de focus op de tentoonstelling. De schatten worden uitgestald en van een verhaal en historische context voorzien; na de pauze gaat de groep gezamenlijk een verhaal bij een schat verzinnen en schrijven. De workshopgever begeleidt het proces om tot het verhaal te komen, de leerkracht schrijft het verhaal direct op. Het is voor de scholen dubbel interessant om mee te doen, want de deelnemende klas met het beste verhaal wint een replica van het zwaard. Aan het einde van het project zal de burgemeester het zwaard feestelijk uitreiken en met een plaquette met uitleg boven de deur van de klas schroeven. Ook kunnen er foto's gemaakt worden van de winnende klas met het replica zwaard. Alle leerlingen krijgen het boek als cadeautje. In het boek zijn twee feitelijke stukken zonder verhaal. Na afloop van het project kunnen leerlingen het verhaal (geschreven met de verschillende klassen) downloaden en in hun boek plakken.

Schattenboek

Het boek dat bij de presentatie hoort, bestaat uit acht à tien hoofdstukken. Elk hoofdstuk bestaat uit een populair wetenschappelijk deel met foto's van een archeologisch artefact uit de stad (dat ook in de presentatie te zien zal zijn), met daarbij een fictief verhaal met illustraties dat zich afspeelt in de tijd waarin het object gebruikt werd.

De volgende artefacten zullen in het boek worden beschreven en maken onderdeel uit van de presentatie:

- * Gebroken zwaard (Boteringestraat)
- * Skelet van een aapje (Rode Weeshuisstraat)
- * Ring en kruis (Hoge der A)
- * Hanger van git (De Held)
- * Ring (Waagstraat)
- * Kinderspeelgoed (Prinsenstraat)
- * Vuursteen rendierjagers (Hoogkerk)
- * Verdwenen bronzen apostelkop (Oude Ebbingestraat)
- * Vuurstenen, mogelijk Scandinavisch mes uit de Bronstijd in een IJzertijd-context (Kielerbocht, Euvelgunner tracé ringweg).

Elk onderwerp wordt aansprekend voor de doelgroep uitgewerkt, in gemakkelijk leesbare taal, met een mooie bladspiegel en scherpe afbeeldingen met veel kleur.

Basisidee is het laten drukken van 1.500 boeken, die in principe weggegeven worden aan alle deelnemende scholen. De boeken zijn op en vanaf de Noorderzondag, 28 augustus te koop voor het riante kortingsbedrag van € 5,-, zodat de prijs geen drempel voor aanschaf is. Het boek moet nog in zijn geheel geschreven worden, dus het zal pas na de zomer klaar zijn. Voor de braderieën printen we de verhalen die daar behandeld worden.

Website

De website ondersteunt de activiteiten op de braderieën en op de scholen. Het geeft informatie over de schatten en het boek. Het wordt opgezet binnen de bestaande Groninger Forum website. De verhalen die de schoolklassen zelf schrijven worden gepubliceerd op de website en zijn eenvoudig te downloaden en te printen.

Organisatie

Het project Schat zoekt vinder wordt georganiseerd door het Groninger Forum, Biblionet Groningen, Groninger Museum en de Gemeente Groningen (gemeentelijk archeoloog Gert Kortekaas) en Martijn Lindeboom (schrijver en workshopdocent). Martijn en Gert maken op dit moment samen een boek over de laatste vondsten, dat als inspiratie dient voor de verhalen in dit project. Zij hebben al eerder samen geschreven, een voorbeeld hiervan is: Het Gebroken Zwaard.

Afsluiting: op Noorderzondag of in september in ForumImages/ROEZ?

De verloting van het zwaard kan als feestelijke afsluiting van het project dienen. Alle ingeschreven bezoekers en de pers worden uitgenodigd. Deze bijeenkomst bestaat uit een laatste bezichtiging van de presentatie en de feestelijke uitreiking van het zwaard. Het geheel wordt omlijst met optredens van de verhalenvertellers / toneelspelers en een mystery guest een muziekoptreden.

Overzicht te bezoeken braderieën:

- 1 – zaterdag 14 mei, **Lewenborg**
- 2 - zaterdag 28 mei, **Vinkhuizen**
- 3 - zaterdag 4 juni, **Haren**
- 4 - zaterdag 18 juni, **Selwerd**
- 5 - zaterdag 9 juli, **Beijum (De Wiershoeck)**
- 6 – zondag 28 augustus, **Noorderzondag (= Bommen Berend)**

Opgesteld: Groninger Forum, februari 2011.

Bijlage 4

Resultaten van opgravingen in 2010

Van de in 2009 en in 2010 gemaakte archeologie-voorschriften bij particuliere bouwprojecten is in 2010 maar een klein deel tot uitvoering gekomen. Ter plaatse van Muurstraat 22-24 werden onder de gesloopte huizen de sporen van laatmiddeleeuwse houten (?) bebouwing aangetroffen, gelegen op wat voorheen akkerland was. Onder de huizen Hoge der A 3 en 4 kwamen eveneens lemen vloeren en ook houten palen naar boven, nu daterend vanaf de 11^e eeuw. Behalve een kleine goudschat van een zegelring en hangkruisje, werd ook de zijkant van een unieke 11^e-eeuwse esenhouten stoel of bank geborgen. De opgravingsresultaten worden in 2011 geanalyseerd en gepubliceerd. Archeologische proefsleuven in het wijkje Cortingborg leverden wel historische informatie over het vroegere landgebruik, maar vormden geen aanleiding voor verdere opgravingen.

De meeste opgravingen en vooronderzoeken waren aan 'onszelf' opgelegde verplichtingen. Het vervolg van de archeologisch zeer belangrijke opgravingen aan de Grote Markt-oostzijde trok daarbij de meeste publieke aandacht. Wederom konden belangrijke grondsporen en belangwekkende vondsten worden opgegraven, die in samenhang met het komende opgraafwerk een goed beeld moeten leveren van de ontwikkeling en gebruik van het 10^e-eeuwse Groningse koningsgoed, na 1040 in beheer bij de Utrechtse bisschop. Er zijn aanwijzingen dat die bisschop, Bernold, nadrukkelijk zijn stempel heeft gedrukt op de toenmalige (en huidige) ruimtelijke vorm en door muntslag ter plekke op de bekendheid van de stad. De kleinere opgravingen achter Poelestraat 36 en in de St. Jansstraat (ondergrondse containers) bevonden zich in de meest oostelijke helft van dit koningsgoed en leverden ondermeer grote kavelsloten op. Het koningsgoed grensde aan de noordzijde vanouds aan het grafveld van de Maartenskerk. In het voorjaar van 2010 werd een graf bij de rand van de vroegere begraafplaats gelicht, dat rond 1040 was gedolven.

Net buiten de middeleeuwse stad bleek in 2009 ten zuiden van de Jacobijnerweg de vuilnisbelt te hebben gelegen. Het vervolg van die kleiweg in oostelijke richting werd op het Bodenterrein doorsneden, voorafgaand aan de aanleg van de Vrydemalaan op hetzelfde tracé. De naam van de laan is ontleend aan de middeleeuwse Vrydemaweg, toen ook wel Jacobijnerweg genaamd.

Studenten archeologie boorden in de Bessemoerstrook en traceerden daar de sloten van de vroegere verkaveling. Ook werd de rand van de oude, nu verdwenen Drentse A aangesneden, waar deze het noordelijkste deel van de Hondsrug raakt. Aan de andere zijde van de Hondsrug, bij het toekomstige station Europapark, bleek op de plek voor de nieuwbouw voor de dienst SOZawe een kleine nederzetting uit de jonge steentijd aanwezig. De gaafheid daarvan, de zeldzaamheid en de toegevoegde waarde voor de kennis van vroegere samenlevingen rechtvaardigen hier een intensieve opgraving in het voorjaar van 2011, uitgevoerd door een archeologiebedrijf samen met de Rijksuniversiteit Groningen.

Bijlage 5

Naar een samenhangend overzicht 25 jaar gemeentelijke archeologie 2015

Stand van zaken

Na ongeveer 25 jaar gemeentelijke archeologie en na afsluiting van (het ondergrondse deel van) twee omvangrijke binnenstadsprojecten het Groninger Forum en de Regiotram, is het in 2015 tijd om de stand van zaken op te maken: wat weten we nu van de voorgeschiedenis van Stad? Dat is dan het derde 'evaluatiemoment' na twee artikelen in 1962/1966 en een jubileumboek in 1990 naar aanleiding van '950 jaar Groningen'.

In 1962 en 1966 publiceerden Prof. Van Giffen en zijn assistent Praamstra een samenhangend overzicht van de archeologische onderzoeken in de binnenstad, uitgevoerd tussen 1928 en het midden van de jaren '60. Deze opgravingen en waarnemingen werden uitgevoerd door het archeologisch instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, soms in samenwerking met de gemeentelijke dienst Openbare Werken, soms financieel ondersteund door de gemeente. Destijds gold die publicatie als een noviteit in archeologisch Nederland. Nu merken we op dat de twee artikelen voornamelijk betrekking hebben op de middeleeuwse stadsrand. De verdedigingswerken en de St. Walburgkerk onder de zoden van het Martiniekerkhof hadden Van Giffens speciale aandacht - de stad daarbinnen veel minder.

De wederopbouwperiode ging nauwelijks gepaard met archeologisch onderzoek. Ook in de jaren '60 en '70 werden weinig bouwlocaties archeologisch begeleid; de wetenschappelijke interesse lag elders en die van de gemeente ook. Vanaf ongeveer 1982 is er een sterk opgaande lijn in de archeologische activiteit merkbaar, gelijke tred houdend met de stadsvernieuwing. Het initiatief ligt vanaf 1983 bij de vrijwilligersorganisatie Stichting Monument en Materiaal, onder supervisie van de RuG. Een belangrijke impuls voor het onderzoek was vanaf 1986 het instellen van een archeologiebudget binnen het stadsvernieuwingsfonds. Dat maakte de inzet van graafmachines mogelijk en verbeterde de kwaliteit van de onderzoeken. De resultaten van de inspanningen in de periode tot einde jaren '80 leiden in 1990 tot nieuwe inzichten, gepresenteerd in het stads-jubileumboek *Groningen 1040*, waarin duidelijk een academisch-archeologische component aanwezig is. In dit boek wordt ingegaan op twee facetten binnen de archeologie van de gemeente Groningen: de prehistorische bewoning en de middeleeuwse ruimtelijke ontwikkeling van de huidige binnenstad.

Vanaf 1990 werd binnen het gemeentelijk apparaat de functie van stadsarcheoloog ingesteld en vervuld. In 1993 werd door de Minister een opgravingsvergunning verstrekt (in 2009 vernieuwd) en werd de gemeentelijke bewaarplaats voor bodemvondsten officieel als archeologisch depot aangewezen (ook in 2009 vernieuwd). Daarmee nam de gemeente verantwoordelijkheid voor haar eigen bodemarchief. Niet alleen voor het opgraven (en laten zitten), maar ook voor het publiek maken daarvan, in nauwe samenwerking met Monument en Materiaal, de RuG, het Groninger Museum en het Forum. De jaarboeken (*Hervonden Stad*), de internet-basisrapporten (*Stadse Fratsen*), de CultuurWaardenKaart (in uitvoering, op internet) en talloze losse artikelen en exposities getuigen daarvan.

In de afgelopen 20 tot 25 jaar is in diverse, vooral verspreide publicaties gewag gemaakt van andere ideeën over de historische ruimtelijke ontwikkelingen. Ondertussen is ook de kennis van de prehistorie aanzienlijk toegenomen. Echter, een samenhangend overzicht met inzage in nieuwe ideeën op basis van nieuwe kennis ontbreekt. Doel van deze notitie is een nieuwe publicatie van de huidige resultaten en ideeën mogelijk te maken. In lijn met de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed ligt het in de rede dat voor dit overzicht de gemeente de initiatiefnemer is en met deze publicatie verantwoording aflegt. Uitgebracht als dissertatie, staat een academische begeleiding, bij voorkeur door de RuG garant voor de inhoudelijke kwaliteit van de publicatie. Tenslotte onderbouwt een dergelijke publicatie een toekomstige verlenging van de opgravingsvergunning, waarvoor de omvang en kwaliteit van de publicaties van belang is.

Een samenhangend overzicht; doel en bereik

Het schrijven van een boek met een samenhangend overzicht - in de vorm van een dissertatie - dient een beleidsmatig (politiek) en een publiek doel:

1. **Beleidsmatig:** de totstandkoming van een *lokale onderzoeksagenda*. Om beleidsmatige keuzes te kunnen beargumenteren (waar, waarnaar, hoe en waarom moet en wordt er archeologisch onderzoek verricht?) en om vakinhoudelijk onderzoek te kunnen aansturen, is het zaak op basis van een accuraat overzicht van de verworven gegevens aan elk onderzoek de goede vragen mee te geven, zodat bestaande kennis kan worden vergroot. Dergelijke meer algemene onderzoeksvragen vormen de kern van een onderzoeksagenda. De lokale onderzoeksagenda dient gebaseerd te zijn op de nationale onderzoeksagenda (zie: www.noaa.nl) en bevat uiteraard een duidelijke lokale component. Het is een wetenschappelijk (verantwoord) document, dat met nieuwe kennis gevoed regelmatig moet worden aangepast. Een lokale onderzoeksagenda is de basis van het programma van eisen, dat voor iedere opgraving opgesteld moet worden. Het is een kennisbron voor de eigen dienst en voor binnen de gemeente werkzame bedrijven, en daarmee een belangrijk sturingsmechanisme. Daarnaast is deze onderzoeksagenda een openbaar document, toegankelijk voor geïnteresseerden. Een lokale onderzoeksagenda is niet bedoeld om aan te geven welke kennis voldoende aanwezig is; de geschiedenis is geen postzegelverzameling waar dubletten overbodig zijn. Juist door verdieping en verfijning is kenniswinst te boeken.
2. **Publiek:** een overzicht van 10.000 jaar menselijke activiteit. 25 jaar na het laatste overzicht klinkt hier en daar de roep om een meer samenvattend overzicht van de prehistorie en vroege historie van de gemeente. Die vraag is een direct gevolg van de toename in de publieke (en politieke) belangstelling voor dit onderwerp, een toename die we door regelmatige pers- en publiekscontacten al jaren van harte stimuleren. Hervonden Stad toont dat; de gemeentelijke rapporten zijn voor iedereen downloadbaar, net als de kennis die via de CWK toegankelijk zal zijn. Digitaal beschikbare informatie is echter niet zaligmakend; een overzicht en synthese in een tastbaar boek wordt uiteindelijk nog steeds hoog gewaardeerd. Het te boek stellen van de huidige gedachten over de ontwikkeling tot Stad van nu kan een belangrijk middel zijn om de vraag naar informatie te kunnen beantwoorden, uiteraard naast een digitale versie. Het is wenselijk dat dit publieksboek tevens dient als dissertatie. Juist die vorm versterkt de band tussen gemeente en RuG, waar de archeologie van de stad begon, en staat garant voor een publieks- en academische waarde.

Operationalisering

Een lokale onderzoeksagenda zal in het proces om te komen tot een samenvattend overzicht in de komende jaren prioriteit krijgen, naast het schrijven en redigeren van archeologische rapporten. Juist het beleidsmatige karakter van een agenda bepaalt de voorrang, om te maken keuzes voor publiek, raad en college te kunnen verantwoorden. Gedacht wordt aan de periode 2011-2013, waarvoor een precies tijdspad moet worden opgesteld.

Met twee zeer grote, ruimtelijke projecten in de binnenstad in het vooruitzicht, die zonder twijfel belangrijke archeologische informatie zullen opleveren, is het verstandig te wachten met het maken van een groot publieksboek, tot beide projecten letterlijk boven het maaiveld zijn beland. Met bovenstaand als basis kan – kort door de bocht - in 2015 geschreven worden aan de samenhang van de archeologische onderzoeken, uitmondend in een publieksboek dat als proefschrift kan dienen. De voorbereidingen daarvoor vinden dan plaats in 2014. De doorlooptijd voor het schrijven en de boekproductie worden geschat op ongeveer een jaar, bij een werkinzet van 4/5. Dat wil zeggen per week vier dagen schrijven en één dag per week regulier ‘archeologisch werk’. In werkbare uren komt dat neer op ruim 1100 uur schrijven, van de ca 1400 beschikbare kantooruren bij een voltijdse aanstelling (van Kortekaas).